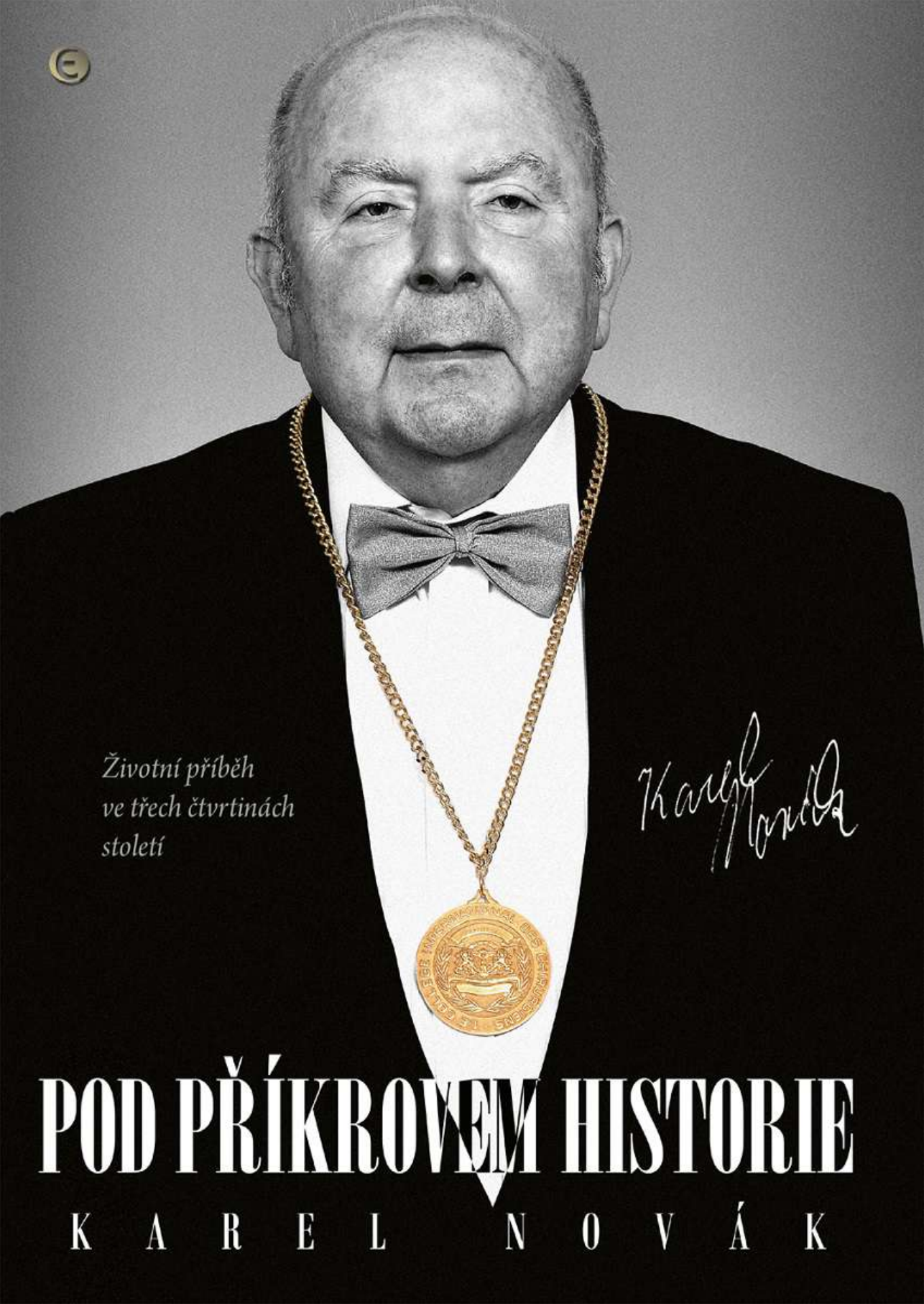

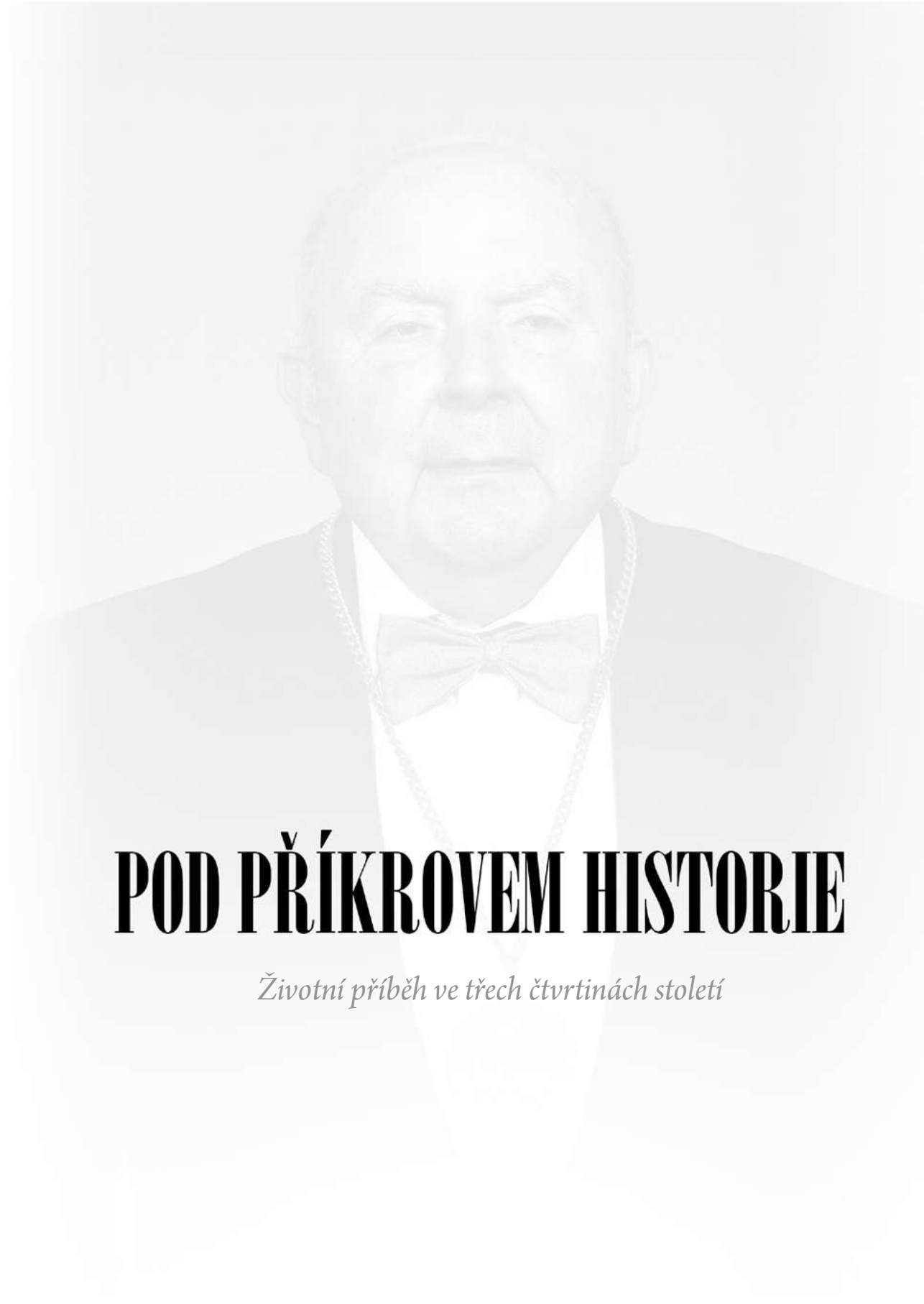

*Životní příběh
ve třech čtvrtinách
století*

Karel Novák

POD PŘÍKROVEM HISTORIE

K A R E L N O V Á K

A faded, grayscale portrait of an elderly man with a serious expression, wearing a dark tuxedo jacket, a white shirt, and a dark bow tie. A thin chain is visible around his neck. The background is a light, textured gray.

POD PŘÍKROVEM HISTORIE

Životní příběh ve třech čtvrtinách století

POD PŘÍKROVEM HISTORIE

K A R E L N O V Á K

Životní příběh ve třech čtvrtinách století

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Kniha není nikomu připsána. Stačí, když se v ní některé postavy poznají, a postačí, když je potěší, že většinu z nich chovám, i mnozí jiní chovají, v dobré paměti. A pokud hráli někteří v mém životě negativní roli a ještě žijí, snad mi moje kritické postřehy odpustí, stejně jako já postupně odpouštím jejich poklesky jim. Hoď kamenem, kdož jsi bez viny. A o mrtvých, kterých přibývá, jen dobře.

Jmenovaní i bezejmenní hrdinové mých vzpomínek prožili se mnou delší či kratší úseky svého i mého života v době, která byla komplikovaná, chvílemi krásná, chvílemi všední a nejednou i zlá a smutná. Bezpočet těch, kteří žili ve stejné době jako já, prožili snad zajímavější a významnější osudy než já. Ale jen zlomek z nich se odhodlal se o své vzpomínky podělit s ostatními tak, aby tyto vzpomínky zůstaly zachovány a každý si z nich mohl vybrat to, co jej zajímá nebo co potřebuje.

© Karel Novák, 2026

Cover art © Jiří Arbe Miňovský, 2026

Photos © Karel Beneda, Český rozhlas Plzeň, Václav Hejda, Václav Holeček, Humanitární spolek Cham, Zdeněk Chudáček, Martin Levý, Zdeněk Levý, Jan Mraček, Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Osobní archiv autora, Táňa Petránová, M. Pytlík, Martin Sauer, SOkA Rokycany, Spolek pro ochranu přírodní rezervace a hradu Krašova, Středisko vědeckých informací LF UK v Plzni, B. Sůvová, Syndikát novinářů Plzeňského kraje, Milena Šmůlová, Zdeněk Varvařovský, 2026

Drawing © Martin Ďásek, 2026

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2026

ISBN 978-80-278-0270-8 (print)

ISBN 978-80-278-1638-5 (pdf)

OBSAH

Prolog.....	13
Metodologické poznámky	16

DÍL I

1951–1975	19
Životní motivace.....	19
Do života! Kořeny, Chotíkov	21
Nový domov, Rokycany.....	64
Padesátá léta.....	70
Dětství v Rokycanech	74
Škola Za Radnicí a Hudba mladých.....	85
Prázdniny	122
Česká a mezinárodní házená.....	127
Poznávání vlasti	131
Ve stříbrném větru, zlatá šedesátá.....	141
První chmelová brigáda, začátky na SVVŠ	144
Střední škola (SVVŠ, nesprávně gympl)	150
Srpen 1968.....	173
Poslední rok SVVŠ, družební Trnava, maturita	182
Hudba mladých – vrchol.....	192
Konec stříbrného větru a nástup kremelského mrazu	197
Smutný konec zlatých šedesátých.....	198
Přijetí na první vysokou školu.....	205
Poprvé v západním Německu.....	210
Studium medicíny – první ročník.....	216
Poslední sraz u Berounky.....	223
Studium medicíny – první úspěchy.....	228
Léto 1971 – Krkonoše s otcem.....	233
Studium medicíny, věda, úspěchy a překážky	240
Nemoc matky, otřes jistot celé rodiny, smrt dědečka.....	253
Stavba nového domu a závěrečné roky studia	257

Změna příjmení	271
Vojna není kojná! První promoce	273
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA I	278

Díl II

1975–2000.....	283
Vojna není kojná – pokračování.....	283
Začátky na chirurgické klinice.....	288
Roční vojenská služba – Kroměříž, Uherské Hradiště.....	292
Intermezzo v Bzenci.....	298
Závěr vojny	301
Klinika, doba odborného zrání	307
Ohlédnutí za sedmdesátými léty	309
Profesor MUDr. Aleš Podzimek, CSc., přednosta kliniky a růst pod jeho vedením	315
Největší osobnosti chirurgické kliniky, moji učitelé a přátelé.....	331
<i>Doc. MUDr. Milan Schück, CSc.</i>	331
<i>Doc. MUDr. Josef Maňhal, CSc. (1925)</i>	335
<i>Prof. MUDr. Jindřich Šebor, CSc.</i>	336
<i>Doc. MUDr. Zdeněk Anděl, CSc.</i>	338
<i>Prof. MUDr. Jiří Valenta, DrSc.</i>	339
<i>Odborný asistent MUDr. Vladimír Zuna, CSc.</i>	341
<i>(Prim.) MUDr. Josef Havel (1913)</i>	342
<i>Prof. MUDr. Zdeněk Mraček</i>	344
<i>(Prim.) MUDr. Ludvík Hasman</i>	345
<i>MUDr. Antonín Janek</i>	346
<i>MUDr. Vladimír Vojáček</i>	347
<i>Prim. MUDr. Herbert Jarošek</i>	348
<i>Prim. MUDr. Vladimír Černý</i>	348
<i>MUDr. Vladimír Novotný</i>	349
<i>(Prim.) MUDr. Božena Šůvová</i>	350
<i>Irena Hrdinová</i>	350
<i>Milena Šmůlová</i>	352
A ti z blízkého okolí kliniky	353
<i>Doc. MUDr. PharmDr. Mgr. Cyril Šimeček, CSc.</i>	353
<i>Prof. MUDr. Karel Opatrný, DrSc.</i>	353
<i>Doc. MUDr. Václav Fessler, CSc.</i>	354
<i>Prof. MUDr. Zdeněk Chudáček, DrSc.</i>	355

Nezapomenutelná láska Lenka. Tatry, Kavkaz, konec pohádky mládí	360
Další pracovní vývoj a běh života.....	399
Polsko poprvé.....	412
Za vědou do Sovětského svazu	417
Roky 1988 a 1989 – změny po smrti profesora Podzimka	425
Ohlédnutí za osmdesátými léty.....	427
Roky sametové revoluce 1989 a 1990	430
Aktivity Dr. E. P. Ledena.....	439
Studentka Dominika J.	441
Osmdesátá léta – druhé ohlédnutí.....	444
Vývoj na pracovišti	449
Politika – ODS, Federální shromáždění.....	453
Nemoci, smrt otce.....	465
Návrat z „velké“ politiky	470
Další aktivity v zaměstnání a chirurgické komunitě.....	477
Profesorské řízení	483
Cesta k odchodu z Plzně	491
Devadesátá léta	498
 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA II	 500
 DÍL III	
2000–2025	518
Nová životní etapa	518
Země vycházejícího slunce.....	524
Léta 2000–2003, smrt matky	531
Klidné roky v Berouně, roky hledání	544
Pokračování politického působení a jeho konec	547
International College of Surgeons (ICS)	556
Mezidobí po odchodu z Plzně – rekapitulace a doplnění.....	575
Odchod do zahraničí	580
Weiden – zkušenosti z běžného života v Německu	593
S K.-H. Dietlem v Číně a Japonsku	598
Paříž	603
Filipíny	607
Egypt.....	611
Austrálie poprvé.....	617
Jubilejní světový kongres ICS – přípravy	628

Napříč Amerikou	630
Bali	673
Jubilejní světový chirurgický kongres ICS 2015	677
Srí Lanka	686
Nečekaně hořké dny po návratu	697
ICS – pokračování	698
Ukrajina a Banát	704
Ukončení zahraniční chirurgické dráhy a následující roky	708
Druhá vysoká škola – studium historie, Obecné dějiny	710
Švýcarsko	719
Moderní dějiny, cesta k doktorátu filozofie	724
Srdce	725
Studium Moderních dějin, úspěšné zakončení	732
Rigorózní řízení	735
Další aktivity raného stáří	737
Cyklus <i>Češi a Němci v dějinách</i>	738
Hrad Krašov a jeho spolek	740
Střípky z osobního života posledních let	742
Amerika podruhé. Nečekané problémy	745
A léta běží dál, návrat do stříbrného větru	749
 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA III	 760

DÍL IV

Cesta kolem světa	789
Cestopis, nebo něco více?	789
Z domova k lodi, nalodění	791
Po dolním Labi a Severním moři	795
První dojmy na moři	797
La Manche a Biskajský záliv	798
Galicie a Santiago de Compostela	800
Na jih, do tepla!	802
Gran Canaria	804
Od Kanárských ke Kapverdským ostrovům	805
Kapverdské ostrovy, São Vicente	807
Od severního k jižnímu Atlantiku	809
Rovník	810
Recife	812

Od Recife k Riu.....	814
Rio de Janeiro	817
Jižní Atlantik	822
Montevideo.....	823
Buenos Aires	825
Argentina – předcházející pobyt a hlavní zážitky	828
Na jih podél Patagonie.....	831
Puerto Madryn	832
Plavba k jednomu z konců světa.....	835
Hornův mys.....	836
Ushuaia a národní parky Ohňové země	839
Jižní kraje Jižní Ameriky	841
Bouře u Punta Arenas	842
Ledovce.....	844
Puerto Chacabuco, řeka Simpson.....	847
Puerto Montt, Frutillar	850
San Antonio, Viña del Mar a Valparaíso	852
Santiago de Chile.....	855
Na západ Tichým oceánem.....	858
Příznivé zprávy z ICS	859
Ostrovy Juana Fernándeze	860
Velikonoční ostrov	861
Pitcairn	865
Mangareva.....	868
Tahiti, ostrovy dávných snů	870
Moorea	876
Cookovy ostrovy.....	879
Časové rozhraní	882
Království Tonga.....	883
Tragické noční zprávy	886
Fidži – Suva	887
Fidži – Lautoka.....	890
Štědrý den a galavečer.....	892
Vánoce na moři v tropech	894
Vanuatu, Mystery Island.....	895
Nová Kaledonie – ostrov Lifou	898
Nová Kaledonie – Nouméa a hlavní ostrov Grande-Terre	900
K Austrálii	903

Sydney	904
Nový rok v Modrých horách – Sbohem Sydney!	909
Kolem jihu Austrálie	912
Melbourne	913
Tasmánie	916
Zpět k nejmenšímu kontinentu	919
Adelaide.....	920
Kangaroo Island – Klokaní ostrov	922
Na západ podél Jižní Austrálie	925
Fremantle a Perth.....	926
Týden na Indickém oceánu.....	931
Mauricius.....	935
Réunion.....	940
Další tři dny na moři	944
Afrika	945
Durban a safari Gwahumbe.....	945
Na moři na východ od jižní Afriky	950
Port Elizabeth – Sundays River.....	951
Safari Amakhala	954
Kolem mysu Dobré naděje.....	958
Kapské Město a okolí.....	960
Atlantikem na sever, Namibie	965
Napříč Guinejským zálivem.....	970
Pobřeží slonoviny	972
Pokračování plavby Guinejským zálivem	977
Kapverdké ostrovy podruhé – Santiago, vnitrozemí	980
Z Afriky do Evropy.....	984
Tenerife.....	985
Madeira	988
Lisabon	992
Leixões, Porto, Gaia.....	996
Na sever k staré dobré Anglii	1000
Poslední etapa cesty	1006

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA IV

Cesta kolem světa.....	1010
------------------------	------

DÍL V.

NEDOKONČENÝ	1078
Slovo před závěrem knihy	1078
Doma.....	1081
Srbsko.....	1085
Ženeva	1086
Znovu do Polska.....	1087
Problémy a starosti v ICS	1090
USA potřetí, úspěchy i problémy, ohrožení života	1092
Po létech na Národním chirurgickém kongresu	1094
Příkrov historie	1096
Léto 2025	1100
Současnost a světový řád	1103
Nástup podzimu 2025, výjezdní zasedání ICS v Třinci	1105
80 let LF UK v Plzni.....	1109
Japonsko krásné i trochu smutné.....	1111
Světový kongres v Singapuru 2025.....	1114
Zpěv páteční, předvánoční.....	1119
 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA V	 1120
Doslov.....	1135
Poděkování.....	1139
Bibliografie.....	1140
Seznam zkratk	1144
Summary <i>Under the Veil of History</i>	1148
Rejstříky.....	1150
Rejstřík jmen a názvů	1150
Rejstřík místní a geopolitický	1166

*Dárek amerických vojáků mamince, slavný znak indiánské divize, která osvobodila
Chotíkov, Plzeň i Rokycany. Cenný znak trvale zdobí vitrínu v autorově domě a byl
s respektem obdivován pamětníky bojů v Evropě v roce 1945 při autorově
slavnostní přednášce v Chicagu v roce 2025.
(Osobní archiv autora)*

Prolog

Historie není jen dílčím seznamem toho, co bylo. Ona utvářela a dále utváří nás, ať stojíme uprostřed jejího dění, nebo na jeho okraji. Je obsažena v našem těle i duši. Kdo ji ignoruje, ignoruje kousek sebe sama. Žijeme pod příkrovem historie a ten, kdo bez ohledu na události dějin tvrdí, že je nutné se dívat jen dopředu nebo že je nutné žít jen dneškem, velmi pravděpodobně jednou narazí, či spíše utrpí náraz. Nejednou slýcháme otřepané klišé, že dějiny píší vítězové. Platí to však jen pro oblast dějin politických, a ještě zdaleka ne vždy. Již antika zažila Pyrrhovo vítězství, jehož vítěz, byť se zapsal do dějin, je určitě nepřepsal. Toto vítězství zůstalo sice zachováno jako historický fakt, avšak vítěz dějiny nejen nezměnil, ale naopak sám důsledky vítězství pocítil. Celou historii nemůže jednotlivec obsáhnout, neboť ji tvoří dějiny stovek, ne-li tisíců oborů a podoborů historických věd. Proti makrohistorickému pojetí dějin se právem v šedesátých letech 20. století postavili mikrohistorikové s myšlenkou zalidnění dějin. Ale již dlouho předtím se proti Rankeho pozitivistickému přístupu ke zkoumání minulosti postavil Karl Lamprecht a obrátil pozornost k jinému pojetí historie. Byl zprvu odmítán, ale postupně se jeho myšlenky ujaly a chopili se jich následovatelé. Burkhardt a Huizinga rozvinuli kulturní dějiny a současně sílil a pučel košatý strom dějepisectví silnými větvemi, slabšími větvíčkami i novými výhonky, na nichž si každý může utrhnout plod, o který má zájem. Pivař najde dějiny piva, milovník skla dějiny sklářství, lékaři dějiny medicíny a jejich přibývajících oborů a podoborů a tak by bylo možné pokračovat skoro donekonečna. Než bychom stačili všechny části historie vyjmenovat, již by přibýly další. Jistě se záhy dočkáme i dějin umělé inteligence, dějin válek 21. století nebo dějin dobývání vzdálených hlubin Vesmíru. Prameny pro moderní dějiny a jejich odnože přibývají exponenciální rychlostí a zpracovat a uchopit je v celé šíři není v lidských silách.

Pohnutky k psaní pamětí jednotlivců bývají různé. Někdo chce zachovat svoji památku pro rodinu a příbuzné, pro přátele, obec, kraj či vlast, nejednou na jejich přání. Jiný si poněkud bláhově myslí, že jeho autentické vzpomínky mohou být zajímavé pro zcela neznámé čtenáře; někdo má o sobě příliš vysoké mínění a chce se proslavit a jiný zase soudí, že v jeho životě lze přece nalézt opravdu zajímavé oka-

mžiky, o kterých by se mělo vědět. Někdo umí zasadit svůj život do historického kontextu a jiný naopak píše své memoáry více na pozadí módních trendů či zkráceného popisu dějinných událostí tak, jak je viděl jen on sám, zdaleka ovšem ne vždy zcela objektivně. Je také těžké ubránit se vlivu současnosti na vnímání minulosti. Mnoho z těchto pohnutek se více či méně promítá i do mého vyprávění, ať už chci, nebo se tomu snažím ubránit.

Významným impulsem k sepsání pamětí bylo pro mne naléhání přátel. Jich samotných se však týkají jen omezené úseky mého života. Vyvážený pohled na svět v celé jeho komplikovanosti je ovšem dopřán jen velkým duchům a každý historický fakt je jen ne definitivní a relativní. Tuto moudrost se nám, studentům obecných dějin, snažil v předmětu *Úvod do studia historie* vštípit do hlav vedoucí Katedry historických věd FF ZČU v Plzni pan docent Lukáš Novotný, i když jsme oba později při pátrání po jejím přesném původu vyšli naprázdno.¹

Většinou se ovšem v mých pamětech kombinují všechny tyto pohnutky a pohledy a určitě se v pozadí mimoděk ukrývají i mnohé další. Čtenář sám si udělá svůj soud, jak je to opravdu s mojí touhou nenechat upadnout v zapomnění to, co jsem prožil a na co, většinou rád, i když to nebylo vždy příjemné, vzpomínám. Se mnou to vše prožil i bezpočet dalších osob různých generací, těch mně nejbližších i jen náhodných souputníků, přátel, neutrálního obecnstva i několik nepřátel. Jen některým z nich bude snad souzeno, aby pohled na můj život doplnili, korigovali nebo kritizovali. Mnozí již nežijí, jiní nemají zájem, další by jej snad i měli, ale musím je nerad označit jako příliš lenivé a liknavé, a u dalších je předem zřejmé, že by své doplňky neformulovali z různých důvodů a pohnutek objektivně.

Začínám psát své vyprávění v první polovině osmého decennia svého života, v období, kdy by člověk měl již být alespoň trochu moudrý, a píšu je postupně, zvolna a nejednou těžce, a znovu se k již napsanému vracím. Píšu je s toužebným přáním, aby mi zdraví dovolilo celé vyprávění dokončit, nebo je alespoň dotáhnout tam, kde by úplný konec mého příběhu mohl někdo zaznamenat a do již napsaných pamětí doplnit. K některým úsekům života se musím znovu a znovu vracet, neboť se z hlubin paměti vynořují další a další vzpomínky. Většinu z nich si však již netroufám znovu a znovu přidávat do již připraveného textu. Pokud by alespoň několik vzpomínek z těchto pamětí obohatilo pohledy čtenářů na léta mého a současně i života některých z nich, tedy jinak řečeno na historický kontext, snad tyto memoáry splní svoji roli. Když nejednou přeruší rozlet mého „pera“ neodkladné povinnosti, jsem již po několika dnech odmlky netrpělivý, jako kdybych něco zanedbával. Přitom taková pauza obvykle kvalitu psaní spíše obohatí.

¹ NOVOTNÝ, Lukáš, *Úvod do studia historických věd*, Přednášky oboru Obecné dějiny, Plzeň 2016.

Když jsem v pokročilém věku naplnil svůj sen a začal k překvapení mnohých a za tutlaného posměchu či shovívavého úsměvu některých pozorovatelů konečně s mladou generací studentů řádně studovat historii, hned v několika úvodních předmětech bakalářského studia obecných dějin nás vyučující historikové varovali. Poučili nás v již zmíněném *Úvodu do studia historických věd* a rovněž v obsáhlém a prý některými studenty obávaném předmětu *Pomocné vědy historické*, že autoři svých životopisů mají odedávna tendence subjektivně příkrášlovat hodně z toho, co se týká jejich osoby, a že je třeba opatrnosti při hodnocení takových subjektivitou poznamenaných pramenů. Budu se snažit na tuto nepochybně zcela pravdivou poučku stále pamatovat a vyvarovat se jejího naplnění. A pokud se mi to vždy nepodaří, což nejen lidská slabost, ale i přirozený úbytek paměti s přibývajícím věkem nevyklučuje, prosím snažně čtenáře o toleranci a odpuštění. Starší člověk často vzpomíná na své mládí i na další části života pod vlivem emocí a sentimentu a ani při veškeré snaze se mu nejednou nedaří se od těchto přirozených lidských vlastností oprostit. Každý z nás jsme udělali v životě chyby, ale jen moudrý člověk je dokáže přiznat a poučit se z nich, je-li to ovšem vůbec vždy možné.

Otřepanou frází, že „dějiny píší vítězové“, kterou jsem již zmínil, lze přijmout jen velmi omezeně. Ano, někteří je opravdu změnili vítěznými bitvami či využitím vynálezů ničivých zbraní. Jiní známí velikáni obohatili lidstvo užitečnými objevy či svojí geniální tvorbou. Další posunují historii nejružnějšími rekordy a jiní se touží dostat hlouběji a hlouběji do Vesmíru. Cožpak ale známe jména mnoha z těch, kteří zvítězili nad přírodou, když ovládli rozdělení ohně, vyrobili kolo, zkontrolovali či ochotčili jednotlivá zvířata nebo obdělali kdesi v krajině úrodného půlměsíce první malé políčko a zaseli do něj nikoli náhodně, ale již cílevědomě první hrst zrněk? Právě proto mezi jinými chovám úctu k těm historikům, kteří se svojí mikrohistorickou metodou snažili a snaží „zalistovat“ dějiny.

Metodologické poznámky

Kniha není koncipována jako vědecká či odborná monografie, jakkoli místy principy těchto literárních útvarů respektuje a zčásti i naplňuje. Odpovídá tomu poznámkový aparát, který jen zčásti odkazuje na vydané i nevydané prameny a literaturu, ale i na tisk a film a nevyhýbá se ojediněle ani citacím z beletrie. Jsou však zvolena taková díla a autoři, jejichž věhlas sám vstoupil do dějin a jejichž hrdinové přispěli k vnímání největších dějinných událostí mnoha generacemi. Je přirozené, že v autobiografii se nejeden autor snaží nejen o předložení výčtu ověřených faktů a jejich souvislostí, ale i o prezentaci svých osobních prožitků a postojů. Abych co nejlépe vystihl své rozpoložení a atmosféru, ve které se určité části mého života, například cesta kolem světa, odehrály, ojediněle jsem se obrátil i ke krásné literatuře a poezii, neboť lépe než citování nebo v textu jen okrajově zmínění autoři to dokázali mnohem výstižněji, než bych to svedl já sám. Podobně jsou ojediněle využity i některé údaje z cestopisů, pokud je zřejmé, že informace v nich vycházejí z důvěryhodných zdrojů, například z lodních deníků a podobných dobových záznamů.

Součástí bibliografického přehledu je navíc řada poznámek samotného autora, opřených o jeho znalosti, načerpané v průběhu života studiem i jinak. Tyto poznámky jsou o podobné znalosti nejednou opřeny intuitivně, aniž mohu přesně uvést, kdy a z jakého zdroje jsem své vědomosti načerpal. Soudím totiž, že některé pojmy je čtenářům různých generací, kteří nejsou historiky anebo nemají odborné medicínské vzdělání, nutné vysvětlit, či alespoň připomenout, neboť se s nimi v dnešní době a v běžném životě nemusí setkávat, ale vysvětlení není nutné dokládat primárními prameny. Nemá-li kniha ambice vědecké, může být nejednou u těchto pojmů a poznámek zbytečné se prameny zabývat, když navíc nezřídka z povahy věci ani nemohou existovat. Právě proto jsem zařadil i řadu svých osobních poznámek pod čarou. Od původního úmyslu vytvořit seznam těchto subjektivních poznámek jsem v průběhu zdokonalování díla upustil v pevné víře, že čtenář uvěří, že je nehodlám vydávat za plnohodnotné odkazy na dohledatelné prameny. Jak čtenář už z úvodu pochopil, již rozpracované dílo jsem znovu a znovu korigoval a doplňoval, mimo jiné významně i v průběhu své čtyřměsíční plavby kolem světa,

odříznut od knihoven a dalších zdrojů. Nejednou jsem si v dalekých končinách jižní polokoule vzpomněl na velkého francouzského historika Fernanda Braudela, vůdčí osobnost druhé generace francouzské historické Školy Annales, který své epochální gigantické dílo *Středomoří a středomořský svět v době Filipa II.* z největší části vytvořil v době druhé světové války v německém zajetí, sice s možností opírat se o některé prameny při svých povolených návštěvách knihovny v Mohuči, ale bez přístupu ke své knihovně a svým poznámkám. Srovnání českého amatéra mé maličkosti s francouzským géniem je sice jen málo patřičné a snad trochu drzé, ale chci tím jen říci, že i podobná, zdánlivě málo vědecká metoda může přinést vyzrálé ovoce.² Nemá-li tedy tato kniha vysoké vědecké ambice, snaží se přinejmenším o popularizaci historie.

V minulosti se snažili historii popularizovat i významní čeští historikové. Připomínám jen Josefa Šustu a jeho tragický osud.³ Skutečnost, že jsem obecné i moderní dějiny vystudoval teprve nedávno, v pokročilém věku a zatížen pozitivně i negativně životními zkušenostmi, mi dovoluje opírat se i o své poznámky z přednášek respektovaných učitelů a nejednou také o vědomosti, které jsem načerpal z desítek knih, jež jsem za dobu těchto studií, podobně jako moji mnohem mladší spolužáci, často s velkou radostí, jindy jen jako povinně doporučenou literaturu, přečetl. Poznatky z nich jsou obsaženy v některých mých autorských poznámkách pod čarou, ale nejsou citovány podle obvyklých norem a zvyklostí. Vracet se k těmto podrobnostem do desítek knih je nyní již nad mé síly.

Mikrohistorické metodě, tedy mimo jiné v ní obsažené snaze autorů o zalidnění dějin, odpovídá v této knize poměrně obsáhlý jmenný rejstřík, byť později výrazně redukováný, v němž zdaleka ne všechna příjmení jsou upřesněna křestními jmény. Ne vždy si je přesně pamatuji, jinde považuji uvádění křestního jména za zbytečné a v textu uvádím jen příjmení, ale ve jmenném rejstříku pak křestní jméno uvádím alespoň v závorce. Je-li přece jen nutné identitu postav upřesnit, je tak učiněno přezdívkou, uvedením povolání či jinou nezpochybnitelnou charakteristikou.

Na několika místech knihy popisují své četné cesty. Nejednou jsou to cesty pracovní, u jiných ale převažuje náplň poznávací. Jak se snažím vysvětlit v textu, byl jsem po desítky let omezován režimem v cestování na Západ, a tak jsem k popisům svých cest v pozdějším věku přistupoval již s mnoha předchozími znalostmi a zkušenostmi. Proto se snažím pojímat je nikoli jako běžný cestopis, nýbrž se zařazením historických a kulturních souvislostí, někdy za pomoci poznámkového aparátu.

² BRAUDEL, Fernand, *Středomoří a středomořský svět v době Filipa II.*, Praha 1996.

³ Josef Šusta, významný popularizátor historie, vedle Josefa Pekaře nejvýznamnější člen Gollovy historické školy, byl po druhé světové válce neopodstatněně podezírán z kolaborace s nacisty a dohnán k sebevraždě.

Je na čtenářích, aby sami posoudili, zda se mi podařilo oprostit se od formy cestopisu a přidat něco navíc.

Jakkoli jsem se snažil z technických i metodologických důvodů omezit obrázkovou dokumentaci na únosnou míru, je přesto značně rozsáhlá.

DÍL I

1951–1975

Životní motivace

Moje první učitelka, již starší paní Anna Běhavá-Veverková, původem z Mýta u Rokycan, která mne učila v první až třetí třídě osmileté školy v Chotíkově u Plzně, mi napsala do památníku, který tehdy byl mezi dětmi módou: „V pravdě šťasten jest pouze ten, kdo dle možnosti rozvine své schopnosti a dle sil svých přispívá k dobru jiných.“ Nevím dodnes, snad díky své nedůslednosti, od kterého klasika pochází tento citát. Jen mlhavě se domnívám, že by to mohl být Svatopluk Čech. Nepátral jsem dlouho po původu tohoto citátu, až nyní, ale stejně se mi nedařilo jeho zdroj zjistit. Vím jen, že si jej pamatuji po celý život, ač se onen památník brzy někde ztratil. Asi se tak stalo při mém stěhování z Chotíkova do Rokycan ve věku devíti let. Nejednou jsem se snažil tento vzletný, snad poněkud archaicky a nadneseně znějící text pln odhodlání naplnit. Zda úspěšně, či nikoli považuji za sporné, neboť ono citované rozvinutí schopností v rámci možností je vždy věcí vysoce relativní. Každý, kdo se něčemu naučí, vyučí, něco vystuduje a snaží se přitom brát si správné příklady a vzory, anebo se jen jednoduše ve správnou dobu ocitne na správném místě, rozvíjí přece své schopnosti. A přispění k dobru jiných je věcí ještě choulostivější. Nejednou jsem si myslel, že vynakládám všechny své síly správně ve prospěch jiných, abych si brzy poté, ale někdy i mnohem později uvědomil, že mnozí z těch, kterým jsem se snažil být prospěšný, o to vůbec nestáli, nebo mi to dokonce měli a dosud mají za zlé; nehledě na skutečnost, že dobro jedněch může být zlem pro druhé. Byli a jsou však i lidé vděční a uznalí.

A tak to asi bude i s touto knihou, k níž mne opakovaně někteří kamarádi z mládí i pozdější přátelé vyzvali, k jejímuž napsání jsem se dlouho neměl a také existovaly dočasné či dlouhodobé objektivní překážky. Odhodlal jsem se až po jistém nátlaku okolí a se zkracující se délkou zbytku svého života. Její přípravou zároveň usnadňuji úlohu jednomu ze svých dědiců, od něhož čekám, že se možná,

bude-li to nutné, vydání mých memoárů ujme, pokud tak nestihnu učinit sám, anebo je alespoň doplní. Nedávno mne ale jedna z mých středoškolských spolužáků vybídla: „Musíš už to dopsat, abychom si to ještě mohli přečíst.“ Tento aspekt, byť přirozeně vystihuje zákonitý běh lidského života, mne dříve nenapadl, a tak jsem chtěl nechtě donucen práci na knize a jejím vydání zrychlit a završit.

Do života! Kořeny, Chotíkov

Když jsem se narodil, bylo mamince Jarmile Lavičkové, rozené Burdové, jen pár týdnů přes 20 let. Byl jsem tedy počat v jejích 19. Tehdy, pár let po válce, to bylo běžné. Dnes jsou často prvorodičky 40leté, nezřídka uměle oplodněné. Opakovaně si kladu otázku, zda v těchto případech nezašla emancipace žen až příliš daleko a není v rozporu s odvěkými přírodními zákony. Víím, ve kterém pokoji dědečkova domu v Chotíkově č. p. 210 jsem přišel na svět, znal jsem i postel, kde mi maminka dala život a kde jí pomáhala „bába“ Brožová, která asistovala na konci roku 1930 i u porodu mé matky. Tato stará zkušená venkovská porodní bába prý maminku přemluvila: „...přece nepůjdeš do porodnice, když já jsem tady odrodila celou vesnici.“ A tak jsem byl zřejmě předposledním dítětem, které se ve vesnici blízko Plzně narodilo. Poslední asi byla moje spolužačka z dětství Jarmila J., jejíž rodinu i ji samotnou později stihl velmi tragický osud. Ještě se u něj ve svém vyprávění podrobněji zastavím. Narodil jsem se za pět minut dvanáct, 14. ledna 1951.

Mamince, která za války byla nucena navštěvovat německou školu v Chotíkově, po jejím konci protiněmecky nalaďený režim nedovolil studovat střední školu, a tak se vyučila v družstvu Konzum prodavačkou. Ještě neplnoletou ji

V peřince s maminkou.

(Osobní archiv autora)

Autorův rodný dům.

Vlevo v přízemí okno rodného pokoje.

(Foto Zdeněk Levý)

*Krámek v Nevřeni, někdejší působiště
maminky v dívčích letech.
(Foto Zdeněk Levý)*

Nevřeň, bývalý hostinec. (Foto Zdeněk Levý)

*Plzeňské hlavní nádraží,
za socialismu Gottwaldovo.
(Osobní archiv autora)*

pak učinili vedoucí malého krámku v nedaleké Nevřeni. Tam pak prodávala zboží všeho druhu a dojížděla tam z Chotíkova od svých 17 let na starém kole. Maličký krámek lze ještě dnes v Nevřeni rozpoznat podle zrezivělé plechové stahovací rolety při jízdě vesnicí shora od karlovarské hlavní silnice vpravo. Poprvé jsem jej viděl ve svých pěti letech, když jsem šel s babičkou pěšky do tamního hostince, kde bylo také možno objednat palivo, aby tam objednala uhlí na příští zimu. Tehdy ale již maminka v krámku neprodávala. Dostala místo nepříliš dobře placené literistky, tedy pomocné úřednice u ČSD v Plzni, nejprve na Správě drah v Purkyňově ulici, později v samotné budově hlavního nádraží.

Tehdy, v době svého nevřeňského zaměstnání, tedy koncem čtyřicátých let, také má budoucí maminka cvičila na památném XI. všesokolském sletu v roce 1948. Cvičila za ženy a vedla dorostenky. Zúčastnila se manifestačního sokolského průvodu Prahou, jehož účastníci skandovali protikomunistická hesla. To se neutajilo a maminčin kádrový posudek byl navždy ještě více pošramocen. Z krámku v Nevřeni ji ale nevyhodili. S mým pokrevním otcem, Karlem Lavičkou z vedlejší vesnice Příšov, prý matku seznámila její starší a zkušenější sestra Božena, moje pokrevní teta. Manželství rodičů netrvalo dlouho. Vlastní otec si prý nerozuměl s mým dědečkem, který mu nedovolil provést stavební úpravy cho-

tíkovského domu podle představ novomanželů. Dědeček totiž tehdy, na samém počátku padesátých let, stále ještě věřil, že se situace vzniklá po únorovém komunistickém puči obrátí a že obnoví svoji truhlářskou firmu, až komunistický režim padne. Přestavba truhlářské dílny na byt novomanželů by to již neumožnila, a tak po rozepři s tchánem a druhotně i s mojí matkou odešel vlastní otec ke svým rodičům do Příšova a já se na něj vůbec nepamatuji. Kam moje paměť sahá, nikdy jsem se s ním vědomě nesetkal. Podobně jako ve svém dětství moje maminka, i já jsem sedával na pilíři u vrat dědečkova domu a sledoval provoz na karlovarské silnici. Když vlastní otec

*V době XI. všesokolského sletu v Praze na Petříně. Chotkovské dorostenky a jejich vedoucí Jarmila Burdová – vpravo, doplněné několika cvičenkami z kategorie žen.
(Osobní archiv autora)*

*Matka v dětství na pilíři, kde jsem později jako malý chlapec sedával i já.
(Osobní archiv autora)*

*Zašlý nápis na průčelí dědečkova domu:
„Truhlářství stavební a nábytkové,
František Burda“. (Foto Zdeněk Levý)*

*Prarodiče Anežka a František Burdovi
v roce 1935 s dcerami Boženou a Jarmilou,
autorovou matkou, sedící na klíně babičky.
(Osobní archiv autora)*

*V předškolním věku s maminkou v Plzni.
(Osobní archiv autora)*

jezdíval domů do Příšova kolem, prý se dle tvrzení pamětníků snažil na mne podívat z okna autobusu.

Po rozvodu, který tehdy ještě byl na vesnici vzácností a pro ženy jakousi pohanou, se mnou matka zůstala sama, a tak za významnou část své rané výchovy vděčím babičce a dědečkovi Burdovým. Starali se o mne jak v nejútlejším dětství, tak v mých prvních školních letech a za mnohé jsem jim zůstal navždy velmi vděčný. Tito obyčejní nemajetní lidé pro mne dělali, co bylo v jejich silách a skromných možnostech. Měli mne rádi.

Přesto jsem vždy nedočkavě a toužebně očekával návrat maminky z práce, obvykle před sedmou hodinou večerní, kdy přijížděly autobusy z Plzně. U ČSD v Plzni matka často sloužila 12hodinové služby i služby nedělní. Jednou za čas mne v neděli vzala s sebou na nádraží, kde mne posadila do prázdné kanceláře k volnému psacímu stroji. Vydržel jsem si dlouhé hodiny s tímto vynálezem hrát, trochu jej i ovládat a zejména se bavit tím, jak při posunu válce stroj zvoní. Velmi jsem se vždy na tyto hodiny těšil. Nesměl jsem zlobit a vyrušovat a občas jsem musel

maminčiným spolupracovníkům k jejich pobavení recitovat nějaké básničky. Jednou mne maminka zadním vchodem ze spojnice západních a východních nástupišť zavedla do kuchyně restaurace na plzeňském nádraží a kuchař, který ji znal, jí tam do kastrůlku připravil velkou porci svíčkové. Když krájel maso, kousek mi velikým nožem posunul k okraji stolu. Já jsem po něm nedočkavě chňapl a ihned si pochutnával, což vzbudilo veselí. Dodnes vzpomínám na vynikající chuť naložené právě svíčkové.

Na rozdíl od maminky, dědeček, zaměstnaný u bytového družstva, se vracíval domů již odpoledne po třetí hodině dělnickými autobusy. Vyjížděly ve tři hodiny odpoledne z Plzně a směřovaly do Všerub, Krs a Hubenova. Chodíval jsem dědečkovi naproti po příjezdu autobusu na nejbližší, takzvanou „horní“ zastávku, která tehdy byla umístěna naproti poště, jež měla sídlo v domě rodiny Holzmannových. Dědeček měl z mého vítání zjevnou radost. Nahrazoval jsem mu trochu syna, kterého se nedočekal.

Dědeček František Burda.
(Osobní archiv autora)

Jak maminka, tak dědeček měli v padesátých letech velmi nízké příjmy a výživné od vlastního otce bylo rovněž almužnou. Činilo 230 Kčs a později bylo zvýšeno na 270 Kčs. Do jisté míry ho lze omluvit tím, že poté, co se zapojil do plzeňských protestních bouří po komunistické měnové reformě v roce 1953, byl jeho plat rovněž nízký a naděje na služební postup v Závodech Vladimíra Iljiče Lenina, jak se tehdy nazývala Škodovka, byla mizivá. Později se podruhé oženil a narodily se mu dvě mé napůl nevlastní sestry, které jsem poprvé viděl až při povinném projednávání pozůstalosti po jeho smrti. Dožil se více než 90 let. Cítím, že jsem z jeho genetické fyzické výbavy asi získal jen málo a že se v tomto směru spíše podobám své matce a dědečkovi. Jemu asi ještě více. Ale asi jsem po pokrevním otci něco získal z genetické výbavy psychické. Tvrdohlavost, vytrvalost, ctižádostivost. Z oné zmíněné pozůstalosti po něm pro mne přirozeně nezbylo skoro nic. Zmiňuji ji jen okrajově pro věcnou úplnost. V podstatě jsem do Lavičkovy rodiny po celý svůj život nepatřil a majetek byl již předem rozdělen jinak. Ale já jsem v době, kdy došlo k formálnímu projednávání zbytku pozůstalosti, již nic nečekal ani nepotřeboval a symbolický nepatrný zbyteček jsem si převzal jen proto, že mi moje matka před svou smrtí zdůrazňovala, abych se ničeho nezříkal, neboť prý mi vlastní otec dlužil mnoho. Napolovic vlastní sestry na mne při tehdejší jediném životním setkání udělaly u notáře dobrý dojem, zvláště ta starší z nich, starostka Příšova. Cítil

jsem v průběhu onoho úředního aktu, že stejně jako já zdělila po otci jisté duševní schopnosti. Obě dcery měly svého tatínka nepochybně rády, zatímco já jsem k němu nemohl cítit zhola nic. Od jednání u notáře jsem tyto sestry již opět nikdy neviděl. Je možné, že o mnejevily více zájmu než já o ně, jak při onom jediném setkání u notáře trochu naznačila starší z nich. Prý se zájmem sledovaly občasné zprávy o mně v některých tiskovinách.

Skoro stejně času jako s matkou jsem v batolecím a předškolním věku trávil zejména s babičkou a postupně si rozšiřoval vědomostní obzor jak jejím vyprávěním, tak z poslechu rádia. Starý předválečný přijímač vyhrával v babiččině kuchyni, kde jsem se kolem ní batolil, skoro pořád. V padesátých letech se v rozhlasě hrálo hodně vážné hudby, a tak jsem ji již jako malé dítě rozpoznával, zapamatoval si názvy skladeb a autorů a dodnes jsou mi mnohé kompozice klasiků, dnes již jen zřídka různými rádii hrané, důvěrně známé. Babička tomuto druhu hudby sice říkala „ni-ňání“, snad podle starobylého nástroje niněry, a měla raději říznou dechovku, ale mně v tomto směru dal rozhlas dobrý základ. Také si již z útlého dětství pamatuji názvy orchestrů i významných dirigentů z Prahy i Plzně.⁴ Jedním z mých prvních a zároveň i trochu zvláštních hudebních zážitků je vzpomínka na smuteční hudbu, kterou rozhlas vysílal 5. března 1953, kdy mi byly dva roky a necelé dva měsíce. Ptal jsem se: „Dědo, proč tak smutně hrajou?“ Dědeček se trochu tajemně zatvářil a řekl: „To umřel Stalin.“ Za devět dní hráli znovu podobné vážné skladby a zvědavý chlapec se zase dědečka ptal: „Dědo, a to už zase umřel Stalin?“ Pobavený děda již s méně tutlanou škodolibou radostí, trochu obveselen i vážněji potěšen svým naivním dotazem, odpověděl: „Ne Kádýku, to umřel Gottwald.“⁵

Dědeček neměl Klementa Gottwalda rád. Sám pocházel z osmi dětí z chudé rodiny z vesnice Hromnice u Třemošné a jeho nejoblíbenější bratr Antonín, v rodině zvaný Tonda, se za Rakouska-Uherska učil ve Vídni truhlářem. Spolu s ním se u stejného mistra ve stejné vídeňské truhlářské dílně čirou náhodou učil stolařem, jak truhláře nazývají na Moravě, i jakýsi mladík Klement Gottwald z Dědic u Vyškova. Vídeňský strýček mé maminky Tonda vyprávěl Františkovi, mému dědečkovi, že prý „Kléma byl líný, když jen mohl, povaloval se v dílně v hoblinách, četl stále nějaké letáky a noviny a každou chvíli byl na nějaké schůzi.“ Po druhé světové válce dědeček nakoupil na úvěr stroje a chtěl své venkovské truhlářství v Chotíkově, o němž bude ještě řeč, povznést na trochu větší firmu. Komunisté mu však vše záhy po únorovém puči sebrali. Bratr Tonda napsal z Vídně poněkud naivně býva-

⁴ Z plzeňských dirigentů rozhlasového orchestru pamatuji z dětství například jména Josef Blatský, Antonín Devátý či poněkud později Hynek Farkač. Působili tam tehdy i jiní významní umělci, ale jejich jména mi v tehdejší době v paměti neutkvěla.

⁵ Josef Vissarionovič Stalin zemřel 5. března 1953 a Klement Gottwald devět dní po něm.

lému druhu z učení, tedy dělnickému prezidentovi Klémovi, osobní dopis, v němž prezidenta prosil, aby bratra Frantu ušetřili. Odpovědi se však pochopitelně nedočkal. „Maloburžoazním“ původem utrpěla i moje matka, která byla navíc od roku 1938 do roku 1945 nucena navštěvovat v sudetoněmeckém Chotíkově německou školu, což jí po válce, jak jsem již psal, kádrově ubližovalo.

Babička se snažila vylepšovat domácí rozpočet chováním slepic, hus, králíků či pro rodinu důležitých koz a častým navštěvováním lesa, odkud na lehkém čtyřkolovém vozíku přivážela zbytky spadáných větví, pařezů, suché šišky a houby. Já jsem ji rád doprovázel, tahal nebo tlačil čtyřkolový vozík a malou sekyrkou odlupoval tlusté kůry z velkých pařezů borovic. Vedle maminky mne také babička naučila dokonale znát lesy při karlovarské silnici. Prostředí lesa bylo pro mne lákadlem a lze říci, že je jím od dob raného dětství dodnes. V posledních letech se do lesů dostávám jen zřídka. Je to ale pro mne vždy svátek.

Ještě než budu pokračovat, vrátím se k vůbec prvním mlhavým vzpomínkám, které se mi vynořují z hlubin paměti z období mezi prvním a druhým rokem batolícího života. První vzpomínka je na nahatou holčičku, se kterou jsem si hrál na betonu pod schody u vchodu do dědečkova domu. Sám jsem byl rovněž nahatý. Kdo byla tato nahatá batolivá kráska, jsem se nikdy nedozvěděl, ale jsem si naprosto jist, že jsem již tehdy rozpoznal holčičku od chlapečka. Někdy však přesto sám sebe podezírám, že si pamatuji spíše dětský sen než skutečnou událost.

Porodní bába Brožová, bydlící jen asi 100 metrů níže na opačné straně silnice, měla dvě dcery, paní Pretlovou a paní Krátkou. Mladší z nich, paní Annu Krátkou, maminka občas navštěvovala, vyměňovaly si navzájem vlnu, bavlnu, přízi a vzory na pletení a háčkování. Maminka byla v těchto ručních pracích velmi pilná a zručná. Dodnes mi po ní zbyly krásné háčkované bílé stolní dečky, které zdobí veliký stůl v horní zasedací hale mého domu. Při jedné mé návštěvě kojila paní Krátká svého druhého syna Stáňu, který byl o rok mladší než já a později byl mým oblíbeným kamarádem. Náhle se mne zeptala: „Chceš taky?“ Než jsem stačil odpovědět, stříkla po mně proud mléka z velikého, snad lze bez nadsázky říci obrovského, prsu. Dodnes si tento pohled a událost pamatuji a myslím, že Sigmund Freud by tuto vzpomínku rozvinul do nejedné hlubší teorie o vztahu mužů k ženským nádrům. Tato vzpomínka už určitě není snem, spíše mne někdy inspirovala ke snění a k fantastickým představám, jako asi mnoho jiných pubertálních hochů. Syn paní Pretlové, Karel, o několik let starší než já, mne o něco později naučil hrát šachy. Musím uznat, že velký zločinec lidské historie V. I. Lenin měl pravdu, když tvrdil, že „šachy jsou nejlepší gymnastikou mozku“. Hrál jsem je vždy rád, ale nevěnoval jsem se jim systematicky. Maminka si to nepřála, nechtěla, abych se v čemkoli podobal svému vlastnímu otci, o němž hovořila velmi kriticky. Byla v tomto ohledu